

TIJORAT BANKLARINING MUAMMOLI KREDITLAR BILAN ISHLASHI VA
ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Xayitbayeva Lobar Tursunboyevna

“Hamkorbank” ATB xodimi., (BMA tinglovchisi)

Muammoli kredit (NPL) — bu kredit bo‘lib, unda qarzдор belgilangan muddat ichida, odatda 90 kun yoki undan ko‘proq vaqt davomida kerakli to‘lovlarni amalga oshira olmaydi. NPLlar banklar va moliyaviy tashkilotlar uchun jiddiy muammo bo‘lib, ular katta moliyaviy yo‘qotishlarga olib kelishi va moliya tizimining umumiy barqarorligiga ta'sir ko‘rsatishi mumkin.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston bank-moliya tizimida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, kreditlash hajmining kengayishi iqtisodiyotda investitsion faollikni oshirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, kredit portfeli hajmining ortishi bilan bir qatorda **muammoli kreditlar (NPL – Non-Performing Loans)** ulushining oshishi ham bank sektorida muhim xavf omillaridan biriga aylanmoqda.

2024-yil 1-dekabr holatiga ko‘ra, tijorat banklari kredit portfeli hajmi **525,9 trln so‘mni** tashkil etgan bo‘lib, shundan **22,4 trln so‘m (4,3%)** muammoli kreditlarga to‘g‘ri kelmoqda. Ayrim banklarda ushbu ko‘rsatkich sezilarli darajada yuqori – masalan, **Biznesni rivojlantirish bankida 10%, Xalq bankida 5%**. Bu esa tijorat banklarining moliyaviy barqarorligiga, kreditlash imkoniyatlariga va eng asosiysi, butun moliya tizimining ishonchliligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Xalqaro moliya institutlari (IMF, Jahon banki) standartlariga ko‘ra, muammoli kreditlar darajasining 3-5%dan ortishi banklar barqarorligiga jiddiy xavf tug‘diradi. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonda ham muammoli kreditlar hajmini kamaytirish, ularga xizmat ko‘rsatish mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb masala hisoblanadi.

Muammoli kreditlar sonining ko‘payishi quyidagi oqibatlarga olib kelishi mumkin: tijorat banklarining likvidligi va rentabelligi pasayadi, iqtisodiyotga kredit qo‘yilmalari hajmi qisqaradi, bank tizimiga bo‘lgan ishonch susayadi, davlatning moliya bozoriga aralashuvi kuchayadi.

O‘zbekiston sharoitida mazkur masalaning dolzarbligi quyidagi omillar bilan izohlanadi:

1. Iqtisodiyotning kreditlarga bo‘lgan talabining ortib borishi.
2. Davlat ulushi mavjud banklarda muammoli kreditlar darajasining yuqoriligi.
3. Banklarning risk-menejment va monitoring tizimlarining to‘liq shakllanmaganligi.

4. Muammoli aktivlarni boshqarish bo'yicha huquqiy mexanizmlarning yetarlicha samarali ishlamasligi.

5. Kreditlar hajmining oshishi bilan birga ularning sifatini ta'minlash zaruriyati.

Shunday qilib, tijorat banklarining muammoli kreditlar bilan ishlash tizimini takomillashtirish bugungi kunda nafaqat bank sektorining, balki butun iqtisodiyot barqarorligi va rivojlanishi uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Davlat banklari orasidagi NPL ko'rsatkichi xususiy banklarga nisbatan pastroq shakllandi. O'zmilliybank, O'zsanoatqurilishbank hamda Agrobankda ko'rsatkich yaxshilandi.

1-aprel holatiga ko'ra, bank sektorining kredit portfeli 551,8 trln so'm (Markaziy bank kursi bo'yicha \$42,8 mlrd) ni tashkil etib, fevral oyiga nisbatan 2,18% ga o'sdi.

Bunda muammoli kreditlar (NPL) ulushi kredit portfelining 4,5%i dan 4,3%i ga kamaydi, shu bilan birga, mutlaq ko'rsatkichda 3,66% ga — 24,34 trln so'mgacha o'sish qayd etildi.

Davlat banklarida muddati o'tgan kreditlar ulushi bir oyda 4,6% dan 4,2% ga kamaydi, xususiy moliya institutlarida esa NPL ko'rsatkichi fevral oyidagi 4,3% darajasida saqlanib qolgan.

Quyidagi banklar NPLni sezilarli darajada yaxshilagan:

O'zmilliybank — 3,7% dan 3,2% gacha; O'zsanoatqurilishbank — 4,4% dan 4,1% gacha; Agrobank — 4,7% dan 4,5% gacha; Biznesni rivojlantirish banki — 9% dan 8,1% gacha;

Ipoteka-bank — 11% dan 10,2% gacha Asia Alliance Bank — 2,4% dan 1,2% gacha;

Mikrokreditbank — 6,9% dan 6,6% gacha; Madad Invest Bank — 11% dan 9,7% gacha.

Mart oyida muammoli kreditlarning eng katta o'sishi Garant bank'da kuzatildi — 21,7% dan 23,4% gacha. Keyingi o'rinlarda TBC Bank (2,1% dan 3,3% gacha) va Yangi Bank (6,8% dan 7,9% gacha) turibdi.

Shuningdek, NPLning sezilarli o'sishi Ziraat Bank (2,9% dan 3,6% gacha), Anor Bank (2,2% dan 2,8% gacha) hamda InFinBank (1,2% dan 1,7% gacha) da qayd etildi.

2023

Tijorat banklarining muammoli kreditlari (NPL) to'g'risida
2024-yil 1-dekabr holatiga ma'lumot

				<i>mird. so'm</i>
№	Bank nomi	Kreditlar	Muammoli kreditlar (NPL)	Muammoli kreditlarning jami kreditlardagi ulushi
Jami		525 887	22 447	4,3%
Davlat ulushi mavjud banklar		363 939	14 982	4,1%
1	O'zmilliybank	107 289	3 621	3,4%
2	O'zsanoatqurilishbank	63 996	1 904	3,0%
3	Agrobank	59 641	2 135	3,6%
4	Asaka bank	38 206	1 798	4,7%
5	Xalq banki	30 045	1 517	5,0%
6	Biznesni rivojlantirish banki	22 696	2 275	10,0%
7	Mikrokreditbank	17 703	1 066	6,0%
8	Turon bank	12 501	367	2,9%
9	Aloqa bank	11 862	299	2,5%

Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi bevosita ularning kredit portfeli sifati bilan belgilanadi. Xalqaro amaliyotda kreditlarning 3–5% gacha muammoli bo'lishi normal holat sifatida qaralsa-da, ushbu ko'rsatkichning yuqoriligi bank likvidligi, rentabelligi va butun moliya tizimi barqarorligiga xavf tug'diradi. O'zbekiston tijorat banklarida 2024-yil 1-dekabr holatiga ko'ra jami kreditlar hajmi **525,9 trln so'mni** tashkil etib, shundan **22,4 trln so'mi (4,3%) muammoli kreditlar** sifatida qayd etilgan.

Davlat ulushi mavjud banklarning umumiy kredit portfeli **363,9 trln so'm**, shundan **14,98 trln so'm** muammoli kreditlar bo'lib, ulush 4,1%ni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich o'rtacha darajada bo'lsa-da, ayrim banklarda keskin farqlar mavjud.

Biznesni rivojlantirish banki – 10,0%: eng yuqori muammoli kreditlar ulushiga ega. Bu bankning kreditlari asosan yangi tadbirkorlik subyektlari va yuqori xavfli loyihalarga yo'naltirilganligi bilan izohlanadi.

Xalq banki – 5,0%, Asaka bank – 4,7%: yuqori ko'rsatkichga ega bo'lgan yirik banklar. Ularning muammoli kreditlari ko'p jihatdan yirik sanoat va ijtimoiy loyihalarning uzoq muddatli qaytimi bilan bog'liq.

O'zmilliybank (3,4%), O'zsanoatqurilishbank (3,0%), Agrobank (3,6%): o'rtacha darajada. Bu banklarda kreditlarning asosiy qismi eksport-import, qishloq xo'jaligi va infratuzilma sohalariga yo'naltirilgan.

Turon bank (2,9%), Mikrokreditbank (2,9%), Aloqa banki (2,5%): eng past NPL ulushiga ega. Sababi – kredit hajmining kichikligi va ko'proq mikroqarzarlar hamda iste'mol kreditlariga

O'zbekiston sharoitida yechimlar

1. **Risk-menejmentni takomillashtirish** – kredit berishdan oldin qarzdorlarning moliyaviy oqimlarini chuqur tahlil qilish.
2. **Kredit portfelini diversifikatsiya qilish** – yuqori xavfli sohalarda kreditlash hajmini kamaytirib, xizmatlar va innovatsion sohalarga yo'naltirish.
3. **Raqamli monitoring tizimlari** – qarzdorlarning to'lovlari onlayn kuzatib borilishi.
4. **Muammoli kreditlarni restrukturizatsiya qilish** – foiz stavkalarini qayta ko'rib chiqish, muddatlarni cho'zish.
5. **Bad bank modelini joriy qilish** – yuqori xavfli va qaytarilmaydigan kreditlarni maxsus tashkilot balansiga o'tkazish.
6. **Huquqiy bazani mustahkamlash** – qarzdorlikni undirish va sud ijro mexanizmlarini soddalashtirish.

Tijorat banklarida muammoli kreditlarning umumiy darajasi xalqaro standartlardan keskin yuqori bo'lmasa-da, ayrim banklarda (masalan, **Biznesni rivojlantirish banki – 10%**) xavfli ko'rsatkich kuzatilmoqda. Bu esa bank tizimining barqarorligi uchun jiddiy tahdid bo'lib xizmat qilishi mumkin. Muammoli kreditlarni kamaytirishda xalqaro tajribani qo'llash, kredit monitoringini kuchaytirish, restrukturizatsiya va "bad bank" modelini joriy etish O'zbekiston sharoitida samarali yechim bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. World Bank. (2020). *Banking Sector Risks and Non-Performing Loans*. Washington, D.C.
2. International Monetary Fund (IMF). (2019). *The impact of high NPLs on banks' balance sheets and credit supply*. IMF Working Paper.
3. Markaziy bank. (2024). *O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2023-yil yakunlari bo'yicha hisobotlari*. Toshkent.
4. CERR – Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi. (2023). *Bank tizimidagi muammoli kreditlar bo'yicha tahliliy sharh*. Toshkent.
5. Klein, N. (2013). *Non-Performing Loans in CESEE: Determinants and Impact on Macroeconomic Performance*. IMF Working Paper WP/13/72.
6. Louzis, D. P., Vouldis, A. T., & Metaxas, V. L. (2012). *Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: A comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios*. *Journal of Banking & Finance*, 36(4), 1012–1027.

7. Rajan, R., & Dhal, S. C. (2003). *Non-performing loans and terms of credit of public sector banks in India: An empirical assessment*. Reserve Bank of India Occasional Papers, 24(3).
8. Yusupov, Sh. (2021). *O'zbekiston tijorat banklarida muammoli kreditlarni kamaytirish yo'llari*. O'zbekiston Milliy universiteti ilmiy jurnali, №2.
9. Karimov, A. (2022). *Bank risklarini boshqarish va muammoli kreditlar masalalari*. TDIU Ilmiy axborotlari, №3.
10. Beck, R., Jakubik, P., & Piloju, A. (2015). *Key determinants of non-performing loans: New evidence from a global sample*. Open Economies Review, 26(3), 525–550.

